

XIX СТОЛІТТЯ ДО МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА) / ЮЛІАН ОХРИМОВИЧ. – ЛЬВІВ: НОВІТНЯ БІБЛІОТЕКА, 1922. – 120 С.

15. McClintock A. No Longer in a Future Heaven: Nationalism, Gender, and Race / McClintock; A. G. Eley, R. G. Suny (Eds.). – Becoming National: A Reader. New York, 1996. – 329 p.

16. Smith A. D. Nationalism and modernism. A critical survey of recent theories of nations and nationalism / Smith A. D. – London and New York, Routledge, 1998. – 764 p.

References

1. Anderson B. Voobrazhaemye soobshhestva. Razmyshlenija ob istokah i rasprostraneniі nacionalizma / B. Anderson. – M.: Kanon-Press-C, 2001. – 523 s.

2. Sohan' P. Grinchenko B. – M. Dragomanov. Dialogy pro ukrai'ns'ku nacional'nu spravu [Elektronnyj resurs] / P. Sohan'. – Rezhim dostupu: <http://litopys.org.ua/drag/drag201.htm>

3. Billig M. Nacii i jazyki / M. Billig // Logos. – 2005. – Vyp.4 (49). – S.182.

4. Bikov P. Horoshij plohoj nacionalizm [Elektronnyj resurs] / Bikov P., Vlasova O. – Rezhim dostupa: http://expert.ru/expert/2005/18/18ex-liven1_5670.

5. Voronkova V. G. Nacija i derzhava: politologichnyj analiz / V. G. Voronkova // Ideologija derzhavotvorenija i suspil'stvoznavcha nauka: tezy dopovidej na Vseukrai'ns'kij naukovо-praktychnij konferencii, prysvjachenij 10-richchju nezalezhnosti Ukrai'ny (31 travnja 2001 r.). – Zaporizhzhja: Prosvita, 2001. – S.41–44.

6. Gellner Je. Nacii i nacionalizm / Je. Gellner; per. s angl. Brednikovoj T. V., Tjun'kinoj M. K.; Red. i poslesl. Krupnika I. I. – M.: Progress, 1991. – 794 s.

7. Dychkovs'ka G. Ukrai'ns'kyj indyvidualizm i problemy derzhavotvorenija / Dychkovs'ka G. // Filosofs'ka dumka. – 2003. – №4. – S.90–102.

8. Jemel'janenko Je. O. Proektual'na aktyvnist' osobystosti: modeljuvannja social'no-politychnoi povedinky / Je. O. Jemel'janenko // Osobystist' u dyskursi samorozgortannja informacijnoi' cyvilizacij: monografija; pid red. V. P. Beha. – K.: Vyd-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2012. – S.231–335.

9. Jemel'janenko Je. O. Rosijs'ka mova jak lingva franka v Ukrai'ni: semantyczne navantazhennja ta funkcional'na rol' / Je. O. Jemel'janenko // Gileja (naukovyj visnyk): Zb. naukovyh prac' / Gol. red. V. M. Vashkevych. – 2016. – Vyp.104. – S.107–111.

10. Zhmyr V. Nacional'na samosvidomist' ta derzhavnist' / V. Zhmyr // Visnyk AN Ukrai'ny. – 1993. – №10. – S.70–79.

11. Koroteeva V. Sushhestvujut li obshhepriznannje istyny o nacionalizme? / V. Koroteeva. – M.: Nauka, 2004. – 188 s.

12. Kravchenko B. Social'ni zminy i nacional'na svidomist' v Ukrai'ni XX stolittja / B. Kravchenko. – K.: Osnovy 1997.

13. Mofa S. O. Nacional'na samosvidomist' jak chynnyk derzhavotvorenija: dys. ... kand. fylos. nauk: spec.: 09.00.03. – social'na filosofija ta filosofija istorii // S. O. Mofa. – Zaporizhzhja, 2004. – 193 s.

14. Ohrymovych Ju. Rozvytok ukrai'ns'koi' nacional'no-politychnoi' dumky (vid pochatku XIX stolittja do Myhajla Dragomanova) / Julian Ohrymovych. – L'viv: Novitnja biblioteka, 1922. – 120 s.

15. McClintock A. No Longer in a Future Heaven: Nationalism, Gender, and Race / McClintock; A. G. Eley, R. G. Suny (Eds.). – Becoming National: A Reader. New York, 1996. – 329 p.

16. Smith A. D. Nationalism and modernism. A critical survey of recent theories of nations and nationalism / Smith A. D. – London and New York, Routledge, 1998. – 764 p.

Mofa S. O., PhD in Philosophical sciences, Senior lecturer of Sociology Department of Zaporizhzhya National University (Ukraine, Zaporozhye), smofa@mail.ru

Nationalism and its role in contemporary Ukrainian society

An attempt copyright analysis of formation and development of Ukrainian nationalism as a phenomenon in the Ukrainian society, its present. The aim of the study is to comprehend the different concepts and intelligent ordering, to a first approximation, the essential characteristics of Ukrainian nationalism, given its role in the past, present and future of the Ukrainian nation space activity. According to the results of the analysis suggested a vision of the main essential characteristics of Ukrainian nationalism and perspective directions of development in the context of globalization and the transformation of social processes in Ukraine.

Keywords: nationalism, patriotism, nation, national identity, the state, globalization, national idea, national elite, ideology, national unity government.

* * *

УДК 323.1(477)

Мулярчук Є. І., кандидат філософських наук, старший науковий співробітник, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України (Україна, Київ), muliarchuk.yevhen@gmail.com

ПОКЛИКАННЯ У СВІДОМОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ: ІНДИВІДУАЛЬНІ ДУМКИ ТА ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА ФЕНОМЕНА

Покликання особистості є важливим чинником існування культури та суспільного життя, визначаючи нематеріальну мотивацію до діяльності, спрямованої не лише на самореалізацію людини, але й на участь у суспільному житті та на досягнення морально-духовних ідеалів. Метою представленого дослідження є встановлення значення чинника покликання у професійному та життєвому виборі української молоді, зокрема для студентів педагогічного профілю, а також аналіз структури самого феномену покликання. Результати проведеного опитування переконливо показують значимість ідеї покликання для молодих людей в Україні. А застосований метод глибинних інтерв'ю дозволив розкрити особливості індивідуального розуміння покликання і зробити висновок про наявність сталої структури виявлення цього феномену у вигляді єдиності елементів: бажання-здібності-реалізація-благо. Дослідження відкриває перспективи подальшого вивчення феномену покликання.

Ключові слова: феномен покликання, професійний вибір, педагогічна освіта, нематеріальна мотивація, самореалізація, суспільна користь, благо.

Про покликання можливо вести мову в різних сенсах. Це особисте покликання митця, покликання професіонала, служителя церкви, людини відданої певній справі у житті. Також нерідко це поняття застосовується у колективному сенсі – покликання цілого народу або якоїсь групи людей. Аналізу теми покликання та її позиціонуванню у соціальній думці присвячено праці Макса Вебера, який в кінці 19 та на початку 20 століття досліджував соціально-економічну історію, соціально-культурні аспекти політики та релігійного життя [1, с. 644–735]. Зокрема, вивчаючи протестантську етику та еволюцію капіталізму, німецький філософ та соціолог проаналізував процес секуляризації покликання від його первинно релігійного значення до входження у світську мораль професійної діяльності, яка поширювалася у країнах Західної Європи та в США [2]. Взагалі, історія поняття покликання потребує окремого вивчення. У цій статті розкривається те, як покликання розуміють молоді люди, які обирають фах навчання та майбутню професію в Україні.

В науковій літературі концепт покликання не визначено строго. У нашому дослідженні ми пропонуємо таке формулювання: **покликання – це смислове ціле, яке об'єднує особисті бажання, здібності, діяльність для їх реалізації та оцінку досягнених результатів відповідно до розуміння людиною особистісного, суспільного або духовного блага, на яке вони спрямовані.** У подальшому викладі це визначення буде обґрунтоване шляхом опису аналізу безпосереднього досвіду людей, їх розповідей про свій професійний та життєвий вибір.

В українському суспільстві гостро стоїть проблема самовизначення особистості – соціальні структури нестали, величезна міграція населення, непевність та незабезпеченість перспектив індивідуального існування спонукає відповідати на питання про те місце у світі, яке не просто кожен знайде чи займе, але створить і облаштує на свою відповідальність та ризик, і працює у своїй справі послужить спільноті, долучившись до благо-устрою спільного людського світу. Власне йдеться про те, щоб особисте покликання стало основою громадянського самовизначення людини.

Також уваги до теми покликання потребують певні сфери суспільного життя та діяльності, де моральна,

нематеріальна, мотивація особливо важлива. Це, зокрема, й освітня галузь, яка перебуває в процесі змін в Україні. Робота вчителя та викладача у державних закладах нашої країни не скоро стане оплачуваною на рівні з недержавним сектором. І престиж вчительства є сьогодні швидше уявним, ніж дійсним. Багато успішних студентів педагогічних професій віддають перевагу іншій роботі, внаслідок цього існує проблема недостатності кадрів. Покликання у цій ситуації виявляється мотивуючим чинником, який має бути врахованим в розробці програм професійної підготовки та тренінгів, у побудові системи оцінювання та підтримки вчителів.

Методологія. Для того, щоб показати присутність покликання як ідеї у свідомості української молоді, було проведене цільове опитування учнів шкіл та студентів. Це дало змогу зібрати інформацію про вагу різних можливих чинників вибору професії та про частку тих, хто визнає наявність досвіду покликання. Опитування проводилося на 2 вибіркових сукупностях. Перша складалася зі старшокласників 2 середніх шкіл м. Києва, друга зі студентів Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. З числа останніх відбиралися учасники наступного етапу дослідження.

На другому етапі вивчалися судження студентства про покликання, зокрема в сфері педагогічної діяльності. Оскільки покликання не є об'єктивним явищем, яке можливо зафіксувати однаково для всіх чинном, завдання дослідника полягає у розумінні індивідуального досвіду і в його подальшій типології. Для цього потрібний герменевтико-феноменологічний аналіз, як метод дослідження того, як у свідомості людини формується певне стійке смислове ціле, якому ми й даємо назву «покликання». Безпосередньо спілкування як спосіб виявлення індивідуального досвіду було організовано за методикою глибинних інтерв'ю.

Значення покликання як чинника професійного вибору

Переходимо до викладу результатів опитування, яке проводилося нами у квітні-травні 2016 р. і охопило 105 учнів 10 класів 2-х середніх шкіл м. Києва та 90 студентів 3-го курсу Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Анкети складалася з питань закритого типу, у деяких з них була можливість обрати кілька альтернатив відповідей та дописати власну думку. Ми не претендуємо на статистичну точність у відсоткових розподілах отриманих відповідей, проте переконані, що можемо констатувати загальні тенденції.

Покликання до певної професії або справи у житті відчувають 33% опитаних учнів старших класів середніх шкіл, лише 13% або не розуміли, про що йдеться, або відповіли, що не мають покликання ні до чого, решта (54%) не визначилися щодо свого покликання. Однак, думаючи про майбутню професію, не менше, ніж половина учнів згодні з тим, що їй потрібно обирати за покликанням. Мотивація учнівської молоді до вибору професії переважно матеріальна: 70% орієнтовані перш за все на прибутки від майбутньої роботи, та сама кількість (до 70%) думають про особистий розвиток, а 30% учнів зважають на соціальний престиж професії. Ще для 30% головне в роботі – це можливість спілкуватися, бути в середовищі однодумців. На зміст роботи, а не її вигоди, орієнтовані теж близько 30% старшокласників, і також 30–35% розглядають роботу як можливість бути корисним для суспільства, служити добру у світі.

Студенти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова теж цілком сприймають ідею покликання. З них 50% відповіли, що необхідно обирати професію за покликанням, а для 20% бажано, але необов'язково, щоб покликання і професія співпадали, ще 30% вважають, що покликання цілком можна реалізовувати поза професійним заняттям. Не всі студенти цього вишу орієнтовані на роботу за педагогічним фахом. Просте пояснення – університет дає широкі можливості здобувати освіту і для непедагогічної роботи. Опитування репрезентувало студентів таких спеціальностей як українська та іноземна філологія (близько 50% опитаних), соціальна робота, психологія, філософія та релігієзнавство. Серед опитаних лише 23% чітко заявили про свій вибір на користь вчительства, 37% не були впевнені, чи стануть вчителями або викладачами, а 40% категорично стверджували, що не мають наміру працювати педагогами.

Загалом до вчительської чи педагогічної професії відчувають покликання 25% опитаних студентів, але дехто вагається, чи зможе дозволити собі працю в такій низько прибутковій сфері, хоч і хотів би цим займатися. Ще 52% не певні, мають чи ні покликання до педагогіки, і решта (23%) відповіли, що не відчувають такого покликання. Цікаві розподіли відповідей на питання, що пояснюють вибір на користь педагогічної професії. Для 60% студентів це емоційний вибір – їм подобається працювати та спілкуватися з дітьми та молоддю. Удвічі менший відсоток «суспільно-корисної» мотивації: 35% бажать виховувати майбутні покоління та близько 29% – бути корисними для суспільства. «Духовне» покликання служити добру, давати знання відчувають 18%, а 17% перш за все приваблює спеціальність навчання (предмет майбутнього викладання). Лише 3% відчувають релігійне покликання до того, щоб навчати. Таких, що змінили попередній фах заради педагогіки, виявилось теж 3%.

Отже, спираючись на отримані дані, ми вважаємо, що емпірично довели актуальність теми покликання для сучасної української молоді. Принаймні у Києві половина опитаних учнів та студентів вважають за необхідне обирати професію за покликанням. Третина виявляють альтруїстичну мотивацію і наміри служити суспільній користі та добру при виборі майбутньої професії.

Індивідуальний досвід покликання у судженнях студентів-педагогів

10 студентів запрошених на індивідуальні інтерв'ю травні-червні 2016 р. були представниками різних факультетів Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, а саме: іноземної філології, української філології та літературної творчості, соціально-психологічних наук та управління, філософської освіти та науки. Всі ці студенти свідчили, що мають відчуття й розуміння покликання, і більшість збиралися стати вчителями або педагогами по закінченні університету. Всі вони на час інтерв'ю навчалися на 3-му курсі. Вік 19–21 рік. Територіально – це вихідці з різних частин України. Імена учасників у публікації змінені.

Метою інтерв'ю було перш за все поглибити розуміння феномена покликання. У живому спілкуванні ми намагалися виявити, що означає покликання для людини, і поміркувати з нею про різні аспекти його усвідомлення та здійснення. Розмова кожного разу давала можливість прояснити не однаково очевидні для всіх сюжети появи

покликання. Адже ті, хто цим поняттям послуговуються, намагаються сказати щось важливе про своє життя й про людське буття в цілому. Після спілкування про мотиви вибору професії, місця навчання (на цьому ми тут не будемо спинятися), ми просили кожного співрозмовника дати своє розуміння або визначення покликання. Для спонукання до власних формулювань ми пропонували приклад визначення від американських дослідників Едварда та Лоуренса Колоззі: «Покликання – це будь-яка кар'єра не мотивована матеріальними чинниками або це діяльність спрямована на покращення суспільства, або ж це результат впливу на людину «вищої сили». За своєю суттю, це зайняття, яке вимагає певної «жертви» від особистості» [4, р. 11]. У цьому прикладі не завжди була потреба. Багато хто зі студентів відразу визначав покликання як «споріднену працю» згідно з концепцією видатного українського мандрівного філософа 18 ст. Григорія Сковороди. Філософ твердив, що від природи (від Бога) кожна людина має схильність до певної діяльності, але вона буде дійсно щаслива, лише коли узгоджуватиме свою особисту роботу зі спільною, для всіх однаковою справою – пошуком царства Божого [3, с. 116]. Однак, ми йшли далі готових образів-визначень, щоб виявити, як розуміли покликання самі наші співрозмовники.

Звісно, індивідуальні особливості досвіду покликання заслуговують на детальніший опис. У цій статті ми лише коротко, покажемо, як по-різному люди мислять своє існування у покликанні, і далі спробуємо згрупувати ці розуміння покликання за основними напрямками. Отже, маємо 10 коротких сюжетів людського покликання.

1. «Ти прагнеш цього, і тобі це вдається», Олена

Визначення: «Я думаю покликання – це коли і є інтерес, і коли людина немає ніяких проблем, щоб це зробити. Вона це робить, і їй це вдається». Олена каже про своє відчуття педагогічного покликання: «є тяга до цього, чогось навчити», «виховувати і вчити». Прагнення важливе у покликанні, мало інтересу, потрібно докласти праці, зусиль в обраній справі. Потрібні й здібності, і досвід того, що людині вдається робити певну справу, тоді вона може розуміти це як своє покликання. «Тяга» або інтерес, здібності, досвід, задоволення від справи – такий ланцюжок розуміння покликання Оленою.

Типологічно – це спрямованість на саморозвиток, який є самоцінним. Звісно, у житті Олена визнає й інші цінності, і необхідність компромісів людських бажань та обов'язків. Але резюмувати її думки можливо так: «Якщо все ж таки це покликання, то треба до останнього за це боротися, треба йти до цього».

2. «Я не хочу займатися у житті нічим іншим, крім цього», Андрій

Визначення Андрія: «Покликання – це коли ти просто розумієш, що не можеш робити інше». Це знову яскравий приклад самореалізаційного покликання. Андрій хоче стати викладачем, пояснюючи, це так: «це постійна комунікація, я не можу без цього», «це моє», «у викладанні я зможу себе найкращим чином реалізувати і це буде корисно для інших людей». Покликання в певний момент потребує вибору, раціонального рішення на його користь всупереч, можливо, очевидним матеріальним та іншим недолікам зайняття цією справою. Покликання не суперечить обов'язкам людини, які необхідно виконувати. Але самим покликанням не жертвують, адже це загрожує втраченою себе. Андрій визнає «вищу силу» над людським

буттям, але вона не має стосунку до покликання, яке є сучасно індивідуальним.

3. «Веди мене», Іванна

Іванна каже: «Покликання – це призначення, яке для тебе задумав Господь». Релігійне покликання засноване на тому, що людина визнає вищу силу володарем її життя: «Не ти обираєш, а тебе обирають». Для такої позиції існує обґрунтування: «Я сама себе до кінця не знаю, але є Той, хто повністю знає мене, адже Він створив мене. І тому я звертаюся до Нього, просячи: якщо Ти мене створив, то Ти мене й веди куди задумав, бо я себе не знаю до кінця, мені ще треба пізнати себе». Відповідно життя за покликанням – це готовність почути поклик, змінити свій напрямок, адже «коли ти з Богом то немає статуйки, ти постійно себе розкриваєш, ти постійно себе виставляєш, в різних сферах ти можеш і тут діяти, і там діяти...». Проте постійним лишається саме розуміння покликаності Богом. Як це відчуття? Для релігійної людини – це молитва і довіра до того, що відбувається на її шляху. І також вірність обраному: «І це найскладніше насправді – залишитися собі вірним, і не зрадити самому собі, залишитись собою».

4. «Йти за тим, що любиш і до чого тебе привів Бог», Дарина

Визначення Дарина не дала, але суть її думки у тому, що покликання – це самозасвідчення якоїсь істини людського існування. Розуміння покликання в Дарини і особистісне, і релігійне водночас. Перш за все покликання переживається у вигляді емоційного відчуття: «Я як заходжу в школу, то я відчуваю, що це моя стихія. Ось я маю бажання тут знаходитись і бути з дітьми, бути поруч, їм щось розказувати, щось вишукувати, їм передавати це все, щоб вони були щасливі від того, що прийшли на урок, щоб коли вони виходили з уроку не були похмурі, а щоб виходили щасливі». Дарина додає: «Я просто дуже люблю дітей, дуже люблю дітей (повторено двічі! – С. М.), і коли я потрапляю в якийсь середовище, то я завжди хочу поспілкуватися з дітьми». Однак покликання виявляється не лише в суб'єктивному бажанні, воно має проявитися практично, засвідчитися. «Крім бажання мають бути і можливості». Ланцюжок розуміння покликання в Дарини виходить такий: бажання–здібності–практика–духовне благо. Людина йде за своїми бажаннями, до яких має здібності, а віра допомагає їх реалізувати, підтримує у труднощах з думкою, що «Бог знає, що для мене це краще, він мене привів до цього, і значить я впораюсь». Але професійний вибір – це не якийсь обов'язок чи безпосередній наказ згори. Дарина каже: «Я навіть не знаю, коли це вирішила, це в мене без всякого впливу так вийшло». Є, отже, більш тонкий рівень причинності, у даному випадку релігійно обґрунтований – «Я думаю, що Бог мені так все скерував, що я вчителем і буду. Зараз я може й не помічаю всіх деталей, як воно і що, але все це закономірно, Бог все вирішив».

5. «Жити, щоб щось дати іншим», Кароліна

Визначення: «Покликання – це те, до чого тим сам прагнеш, не зважаючи на матеріальні чинники». Але це прагнення відразу спрямоване на благо інших людей. «Можна просто жити і радіти життю, а покликаний той, хто не може просто жити. Він хоче щось дати іншим. Від цього він отримує радість». У педагогіці Кароліну мотивує бажання розвивати дітей, небайдужість до їх майбутнього: «Хочеш допомогти дітям щось дізнатися нове, навчити їх...», наприклад певному предмету, «і ти

ставиш для себе певну ціль – досягнути цю професію». Власний педагогічний досвід у 11 класі дав їй поштовх до вибору професії: «Емоції, які я тоді відчувала, це було основне, на що я опиралася, коли я обирала цю професію. Коли хочеться працювати з дітьми, бо це надихає...». Праця за покликанням – не лише емоційна потреба, але й усвідомлення суспільної користі від неї. «Якщо є вимога суспільства і внутрішній покликання, і вони співпадають, тоді це покликання». Однак першим є бажання. Людина робить це, тому що хоче, вона має обов'язок у цьому перед собою і додає до цього розуміння суспільного значення її роботи. «Це потрібно підтримувати в собі, тому що дійсність намагається розчарувати в цьому, показує мінуси і недоліки цього... Потрібно розуміти, для чого ти це робиш».

6. «Щастя змінювати світ на краще», Іван

Визначення: «Покликання – це діяльність, яка приносить людині задоволення і якесь моральне і духовне щастя під час виконання нею своєї роботи». Друга частина визначення важлива, щастя – це бути корисним, допомагати іншим. Тобто, покликання: «це діяльність, яка приносить задоволення самому собі і є корисною для суспільства». Іван має в цьому спрямуванні релігійний мотив від виховання, з дитинства. Релігія, на його думку, визначає «внутрішній стан, розуміння того, що ми є люди, і наше покликання допомагати іншим людям». Але реалізувати своє покликання людина має у світі раціонально: «Не треба задумуватися, хто чи що тебе веде, важливо продовжувати робити це своє». Покликання для Івана – це ланцюжок елементів: бажання–праця–суспільна користь–щастя.

7. «Місія у світі», Христина

Визначення: «Покликання – це допомагати людям і отримувати від цього задоволення», «бачити що люди від цього щасливі». Соціальний та етичний мотив допомоги іншим тут перший: «Якщо я можу допомагати людям, то я маю це роботи», «робити те, що ти можеш тут». Результат роботи важливий, і складнощі долаються тим, що ти переконуєш себе, що робиш корисну справу. Для покликання має бути таке переконання, але це не обов'язок накладений ззовні: «я не йду до того, що я не хочу». До покликання себе не примушують, це вільний відгук на суспільну потребу. Покликання – це буття для інших, але саме тому покликання – це не все у житті. «Сім'я, моє покликання і мої близькі люди – це для мене сенс життя». – Каже Христина. Але немає сенсу життя без складової покликання. І тому: «людина повинна йти за своїм покликанням і реалізувати його у всіх формах, які можливі».

8. «Хист, мудрість і гармонія життя», Марія

Визначення: «Покликання – це діяльність, в якій відчуваєш себе комфортно і від якої отримуєш задоволення, яка тобі дається, і до якої тебе нічого не змушує». Покликання Марія розуміє через поняття «хист». Про покликання можна говорити, судячи по його проявах – «коли людину спеціально цьому не вчили, але в неї це виходить». Марія сприймає покликання як природну гармонію з собою і світом: «Я з цим живу». Зайняття, у якому «людина відчуває себе комфортно» і яке виходить саме собою, не означає, що праця не потрібна. «Якщо ти дієш і бачиш результат, тоді це можна назвати покликанням». Покликання засвідчується справами. Але для відчуття покликання, на думку Марії, потрібне і його

визнання іншими. Марія каже: «Я відчуваю, що я люблю дітей. Як би себе погано діти не поводити, з будь-якою дитиною можна знайти спільну мову. Мене тягне до дітей, і їх до мене. Це я відчуваю. Але про те що в мене є хист, це мені сказали інші. Якщо людина сама собі каже, що це моє покликання, то це може бути лише її егоїстична думка». Потрібна мудрість, щоб збалансувати у своєму житті покликання та інші обов'язки. Мудра людина може знайти гармонію. «Людина, працюючи за покликанням, приносить гармонію». У покликанні Марії вибудовується такий ланцюжок: спорідненість справи–діяльність–корисний результат–гармонія життя.

9. «Виправдати свою сутність», Тетяна

Визначення: «Покликання – це ми самі, це наша сутність, яку ми маємо виправдати». Словесний ланцюжок покликання: особисте бажання до чогось, яке є стійким в часі, вимагає реалізації, спонукає розвивати себе, діяти і має наслідком максимально можливу користь для інших. Людина у покликанні робить те, «до чого лежить душа», керується цим розумінням себе, і далі справа за її наполегливістю у саморозвитку. Це не якийсь тяжкий обов'язок, а шлях до гармонії, яку людина, що реалізувала себе, створює також і в середовищі довкола. «Допомагати і розвивати, зробити світ кращим» – саме це і є суттю людського покликання, на думку Тетяни. Потрібно розвиватися самому, і допомагати розвиватися іншим. Власне така активна позиція й виправдовує життя людини. Ті ж, хто живуть без покликання, на думку Тетяни, стають чинником суспільної деградації.

10. «Інтерес до майбутнього, відкритий обрій знаходження себе і свого місця», Софія

Покликання у сприйнятті Софії – це скоріше метафора активного і небайдужого способу жити. Звісно, спочатку є відчуття «до чого лежить душа» і розвинені здібності, а далі є елемент долі – з чим складеться, з тим людина й пов'яже свою діяльність. Та головне – приносити користь іншим людям. «Якщо я відчуватиму радість від роботи, якщо я буду бачити, що можу комусь допомогти, я буду знати, що пішла сюди не дарма, і можливо це буде тим, що я зможу назвати своїм покликанням», – Каже Софія. – «Мені подобається думати, що у кожного є своє місце у цьому світі, кожна людина може знайти професію для себе, яку вона буде виконувати добре». Софія має образ багатьох відкритих дверей, куди можна себе спрямувати. Водночас, вона найбільш обережна щодо використання самого поняття покликання: «Відповідальності достатньо у своїй справі, не обов'язково називати її покликанням – треба робити щось корисне, долати труднощі – це і є людське життя. Воно має сенс і виправдання цим, дає вдовolenня». Ознакою того, що ми знаходимо свою справу є відчуття того, що нас це наповнює, що ми не хочемо від цього відволікатися. Нашій співрозмовниці ми вдячні за фінальне зауваження: лінь і страх заважають людині знаходити себе і своє місце у світі.

Структура феномену покликання

Наведені сюжети про покликання не охоплюють весь отриманий у дослідженні матеріал, що й неможливо в межах статті. Але, сподіваємося, ці короткі нариси показали спектр способів людського розуміння життя у покликанні. Ми пропонуємо згрупувати їх за провідними інтенціями. Отже, назагал можливо виділити 3 типові орієнтації покликання: 1) на самореалізацію, 2) на співіснування з іншими, 3) на трансценденцію.

Самореалізаційна орієнтація спирається на ідеї саморозвитку та самовиявлення особистості. Покликання в такий спосіб виявляється як конструювання сенсу особистого існування, у процесі якого з'єднуються мотивація до саморозвитку, діяльність та оцінка її результату. Таке розуміння апелює до особистих бажань та здібностей, які людина вважає за необхідне реалізувати. Суб'єктивним критерієм покликання є задоволення від самореалізації, а об'єктивним – досягнені результати й успіхи, визнання. Для частини людей існує проблема як «знайти себе», зрозуміти своє місце у світі, але для більшості покликання – це природна схильність, спорідненість якоїсь справи, що виявляється сама по собі, невимушено.

Емоційна потреба реалізувати себе у покликанні в певний момент приводить до раціонального рішення обирати справу до душі, навіть всупереч тому, що вона не приносить якісь зовнішні вигоди. При цьому не сам талант, а бажання його реалізувати є початком покликання. В одному інтерв'ю ми почули слушну думку: людина може мати різні обдарування і спокійно себе почувати, не реалізуючи їх, водночас, вона має потребу займатися якоюсь одною справою. І практично всі наші співрозмовники наголошували на свободі покликання («якщо ти робиш щось «через не хочу», то це не покликання»). Але ця свобода орієнтована на ідею блага у вигляді досягнення досконалості у чомусь, суспільно-корисних результатів, життєвої гармонії у світі та ін. Самореалізаційно налаштовані люди виходять з розуміння, що покликання – це їх спосіб жити за своїми бажаннями і водночас єдина можливість робити щось корисне у світі, адже споріднена праця не може бути безплідною.

Орієнтація особистості на співіснування з іншими людьми природно виявляється, наприклад, у тих, хто відчуває покликання до педагогічної професії. Любов до дітей, бажання вчити, розвивати їх – все це дає відчуття, що істина буття не міститься у кожному з нас зокрема, але «поміж нами», успіх і щастя особистості вимірюється благом та задоволенням людей, що поряд. Суспільна користь тут виявляється не як абстрактний ідеал чи думка про гармонію егоїзмів, але як допомога іншим, їх розвиток, радість у їх очах. Таке покликання також потребує таланту, праці, оцінки досягнутих результатів, але його мета відразу спрямована на благо інших людей. При цьому уявлення про таке благо потребує обґрунтування. Так, наприклад, педагог чи соціальний працівник керується не лише бажаннями своїх підопічних, а розумінням того, що насправді є для них краще. Ідея кращого світу тут править, але критерієм її досягнення є щастя конкретної людини, яка потребує допомоги чи керівництва. Це покликання веде у світ, але воно не є зачаруванням якимись речами у ньому. Його сутність полягає у переживанні добра як цінності, яка реалізується за внутрішнім переконанням.

Отже, і в спрямуванні на самореалізацію, і в орієнтованому на спів-буття покликанні бачимо єдину структуру: **Бажання–Здібності–Реалізація–Суспільна користь (Благо)**. Однак, ми часто чуємо зауваження, що не кожен може знайти і зрозуміти покликання у собі, та й не кожен усвідомлює таку потребу. Власне, чого бракує, щоб знайти і реалізувати себе у покликанні? Потрібна надособистісна мета, яку бачимо на прикладі мотиву приносити користь іншим людям, суспільству. Мета

передбачає і допускає етичну оцінку діяльності, моральне зобов'язання служити певному благу. В структурі покликання благо імпліцитно присутнє, навіть коли на ньому не концентрують увагу. У суспільному бутті воно інституціоналізоване. Як приклад, наведемо думку американського соціолога ХХ ст. Р. Мертона: «Соціальна конструкція професій інституціоналізує альтруїстичну поведінку. Професія не вимагає від практиків альтруїстичних *почуттів* (хоч у цьому не було нічого поганого); вона вимагає від них *діянь* альтруїстично (принаймні значною мірою)» [5, р. 11].

Трансцендентна орієнтація у покликанні доповнює розуміння цього феномену і виявляє благо у його структурі як безпосередню мету. Тобто, відчуваючи своє покликання, особистість вже вбачає благо у самореалізації або ж у суспільній користі, у щасті людей, що поруч, та у розвитку спільноти. Однак, кінечність людського буття і недосконалість суспільства щоразу стають викликом і вимагають моральних зусиль, щоб утримувати цілісність людського покликання. Момент етичної трансценденції, переходу буттєвих меж тут вже необхідний. Має бути, принаймні як останній аргумент для кожного, неспростовна ідея добра і благості буття в цілому. Власне тому тема покликання пов'язується з таким непопулярним і стертим поняттям як духовність. Адже ознакою покликання є немотивованість матеріальними чинниками, служіння певним ідеям, добру.

Релігійне покликання відразу орієнтоване на таку трансцендентність блага. Воно покладає мету поза конкретним соціальним середовищем і навіть людським світом – це буття з Богом. Людина продовжує бути у світі, служити іншим, але її наповнює переживання зв'язку з вищим буттям, царством небесним, відчуття ідеалу святості, виконання волі Божої і т. ін. Людина обмежена в можливостях пізнання і діяльності, кінечна у її житті, прагне жити, трансцендуючи свої особистісні межі. Подібне релігійному спрямуванню покликання – служіння ідеям. Це прагнення справедливості у несправедливому суспільстві, добра попри все зло світу і т. ін. Загалом, це налаштування жити за переконаннями, поступатися якими означає для людини більшу втрату, ніж іноді саме її життя чи його комфортні умови.

Отже, повна смислова конструкція покликання виглядає так: **Бажання–Здібності–Реалізація–Благо**. Той, чия діяльність не несе, безпосередньо або опосередковано, принаймні суспільної користі, не служить у цьому людям, суспільству, не доведе, що це його покликання. Власне доводить це іншим не обов'язково, але необхідно бодай самому вірити в те благо, на яке спрямована твоя справа. А час, можливо, покаже, хибним чи справжнім було таке переконання. Для самої ж людини покликання дійсне тут і тепер, на її ризик. Нерідко справдження покликання настає після життя. Так ми говоримо, наприклад, про визнання митця після смерті, але сам він жив у покликанні. В певному сенсі так виглядає виправдання покликання для віруючої людини. У релігійному витлумаченні смислової конструкції покликання можливо сформулювати так: **Віра–Обдарування–Справи–Духовне благо**. Суть феномену від цього не міняється. Віра є бажанням бути з Богом. Людина реалізує свою віру чи переконання, використовуючи свої таланти–обдарування, у справах–діяльності на користь іншим, «на славу Божу» чи заради ідеї Добра.

Цим аналізом виявлення покликання в особистому досвіді ми обмежимося в даній статті. Більш детальна

дескрипція феномену покликання та обговорення філософських, етичних, педагогічних та інших аспектів його реалізації потребує окремого місця.

Висновки. Ідея покликання присутня у свідомості сучасних українців і сприймається ними як мотивуючий чинник. А сам феномен покликання має складну структуру, яка включає бажання розвивати здібності, досягаючи результатів, що будуть оцінюватися особистістю та іншими людьми як певне благо. Так, наприклад, пам'ятаємо, що один з мотивів стати педагогом – це любов до дітей. Це ще не покликання, але його початок, щоб хотіти розвиватися, набувати знань, практичних навичок, формувати світогляд педагога. У бажанні (схильності) виявляє себе природна (інший скаже «від Бога») потреба чи мета існування людини. Для когось іншого такий початок покликання віра, з якою він сприйме обдарування, знаючи, що лише у добрих справах вони принесуть благі плоди.

Структура феномену покликання **Бажання–Здібності–Реалізація–Благо** для людей релігійних може виглядати як **Віра–Обдарування–Справи–Духовне благо**. Якщо немає якогось одного з цих елементів, не існує й покликання. Мало бути до чогось схильним, потрібна праця для реалізації здібностей і розуміння, яка користь кому й для чого цим твориться. Найважливіше ж те, що структурне ціле виявлених елементів утримується наскрізним, стрижнем мети. Мета є мета–фізичним феноменом. Мета покликання – це й перший поштовх і енергія не зупинитися, і вона ж – те благо, до якого прямує людська діяльність. Пригадується термін Аристотеля «entelecheia», що одночасно означає мету, причину, енергію та смислово повноту буття. На нашу думку, аналіз продуктивності цього античного поняття є перспективним для розробки теми покликання.

Звісно, можливо й по–іншому описати феномен покликання. Однак, у кожному разі покликання – це дар, який ми вільні вберегти й примножити або втратити. Як таке, покликання не може руйнувати. Воно є способом брати участь у творенні, творити у цьому світі. Покликання є апіорі добрим. А його протилежність не зло, а людські лінощі, страхи, пасивність, які можуть бути подолані вірою, любов'ю, мудрістю.

Покликання не є всім у нашому житті. Існують його межі, обрії виявлення, і завжди є ще хтось і щось поза ним. Потрібна етична оцінка покликання. Однак етика, яка мислить у поняттях світу і орієнтована на те, що ми пізнаємо, не охопить всю повноту покликання, яке веде поза межі відомого нам у світі, а тому потребує також і віри. Між етикою та вірою можливі суперечності, але ці два способи піднесення людини над собою тільки тоді справджуються у своїй суті, якщо мають за мету благо, яке поєднує особистісне, суспільне і духовне життя.

Список використаних джерел

1. Вебер М. Политика как призвание и профессия, Наука как призвание и профессия // Вебер М. Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – С.644–735.
2. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – К.: Основи, 1994. – 201 с.
3. Сковорода Григорій. Твори: У 2 т. – К.: АТ «Обереги», 1994. – (Гарвардська б–ка давнього укр. письменства). Т.1. – 528 с.
4. Bigham Jared T., Smith, Samuel J. Called to Teach: Interpreting the Phenomenon of Calling as a Motivating Factor, Liberty University. Faculty Publications and Presentations. Paper 99. 8–2–2008. – P.11.
5. Merton Robert K. Some thoughts on the professions in American society (Address Before The Graduate Convocation Brown University, June 6, 1960). – Brown University Papers Number XXXVII.

References

1. Veber M. Politika kak prizvanie i professija, Nauka kak prizvanie i professija // Veber M. Izbrannye proizvedenija. – M.: Progress, 1990. – S.644–735.
2. Veber M. Protestants'ka etyka i duh kapitalizmu. – K.: Osnovy, 1994. – 201 s.
3. Skovoroda Grygorij. Tvory: U 2 t. – K.: AT «Oberegy», 1994. – (Garvards'ka b–ka davn'ogo ukr. pys'menstva). T.1. – 528 s.
4. Bigham Jared T., Smith, Samuel J. Called to Teach: Interpreting the Phenomenon of Calling as a Motivating Factor, Liberty University. Faculty Publications and Presentations. Paper 99. 8–2–2008. – P.11.
5. Merton Robert K. Some thoughts on the professions in American society (Address Before The Graduate Convocation Brown University, June 6, 1960). – Brown University Papers Number XXXVII.

Muliarchuk Ye. I., Ph.D. in Philosophy, Senior Research Fellow, G. Skovoroda Institute of Philosophy National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), muliarchuk.yevhen@gmail.com

Calling in the minds of contemporary Ukrainians: individual opinions and the general structure of the phenomenon

Person's calling is an important factor of cultural and social life. It determines non-material motivation intended not only to personal self-actualization, but also to participation in a social life and to achievement of ethical and spiritual values. The aim of the presented research is the estimation of the importance of calling as a factor of a career choice and life meaning attainment of Ukrainian youth. The specific aspect is of its importance for pedagogic education students. The identification of the structure of the phenomenon of calling is also a special aim of the research.

The results of the survey certainly showed the meaningfulness of the idea of calling for the pupils and student youth in Ukraine. As well as the in-depth interviews allowed to reveal the specific of individual understandings of calling and to conclude about the general structure of the phenomenon of calling as a unity of the elements: desire–abilities–realization–social benefit or spiritual value. The research opens the further prospects of the study of the phenomenon of calling.

Keywords: phenomenon of calling, career choice, pedagogic education, non-material motivation, self-actualization, social benefit, spiritual value.

* * *

УДК 141.319.8:27-428-242.6.5

Понеділок А. І.,
здобувач, ст. лаборант кафедри культурології,
Національний юридичний університет імені Ярослава
Мудрого (Україна, Харків), andrey.ponedilok@mail.ru

САМОГУБСТВО ЯК ПРОЯВ САМОРУЙНУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Даний матеріал, представлений в науковій статті, є частиною наукового дослідження за темою «Саморуїнація особистості як предмет філософсько-антропологічної рефлексії», розкриває актуальну проблему в сучасній культурі – самогубство як саморуїнівний акт і рефлексія наукового світу, соціуму на цей екзистенційний виклик. У статті дається аналіз культурно-історичних уявлень про феномен самогубства в релігійних традиціях різних часів і народів, а також у філософському розумінні. Особлива увага приділяється осуду самогубства (суїциду) християнськими конфесіями, амбівалентним ставленням до нього ісламу і необхідності своєчасно реагувати суспільству і людині на прояви цього зла.

Такий методологічний підхід дає можливість простежити наступність морально-етичної складової ставлення до людського життя, сутності людського буття, зрозуміти деякі загальні причини і витоки явища самогубства, а також актуалізувати і форсувати пошук шляхів подолання зростаючої динаміки самогубств.

Ключові слова: людина; особистість; світогляд; релігійні традиції; самогубство; філософський аналіз.

Современное общество переживает сложные времена трансформации сознания и духа. Этот долгий и во многом неоднозначный процесс усложняется тем, что в конце XX ст. углубилась экологический и духовный кризис, усилилась национальная нетерпимость и вражда, терроризм как мелкомасштабное и локальное явление охватил практически всю планету; в сверхагрессивной форме происходит борьба между государствами за новые экономические рынки, за стратегические ресурсы; в разы увеличилось количество природных и техногенных катастроф. Это, безусловно, разрушительным образом